

dröge

Bouwhistorische verkenning

Postcomplex **Middenweg 172-174** **Den Helder**

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Bouwhistorische verkenning

Postcomplex

Middenweg 172-174

Den Helder

Leiden, mei 2004

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Opdrachtgever

Postbus 36
1780 AA DEN HELDER
T +31 (0)223 671 224

Uitvoering

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Apothekersdijk 37
2312 DD LEIDEN
T +31 (0)71 566 33 10
F +31 (0)71 566 33 11

© Niets uit dit rapport mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en het uitvoerend bureau.

Voorwoord

De vernieuwing van het stadshart is een belangrijk strategisch project van de gemeente Den Helder. Het project Stadshart geeft invulling aan de strategie van de stad: streven naar het versterken van de identiteit en het imago, het scheppen van een herkenbare en betekenisvolle omgeving en het creëren van een kwalitatief hoogwaardige woon- en leefomgeving. In de planvoorbereiding voor het project heeft de gemeente gekozen voor een integrale en samenhangende aanpak.

In de voorstudie Stadshart (maart 2003) heeft een eerste stedenbouwkundige verkenning plaatsgevonden naar de koers en het ontwikkelingsperspectief van het Helderse Stadshart. Speerpunt daarin is het organiseren van een attractieve verbinding, zowel ruimtelijk, functioneel als architectonisch gezien tussen het Stadshart en Cape Holland en de (binnen)haven. Uitwerking en verdieping vinden momenteel plaats in het Structuurplan Stadshart, gevolgd door masterplannen per onderscheiden deelgebied.

Voor de planvoorbereiding is het gewenst om te komen tot een (her)waardering van een aantal gebouwen, die op grond van architectuurhistorische en cultuurhistorische kenmerken buitengewoon belangrijk kunnen zijn voor de identiteit en herkenbaarheid van het centrum van Den Helder.

De gemeente Den Helder vroeg Dröge, Bureau voor Bouwhistorie om een beknopte analyse van het postcomplex aan de Middenweg uit te voeren, teneinde tot een waardering te komen van het gebouw. De vraag werd in eerste instantie ingegeven door de vraag in welke mate het gebouw geschikt zou zijn als locatie voor de tentoonstelling over wederopbouwarchitectuur 'Lelijk is geen argument'.

Dit onderzoek is te definiëren als een Bouwhistorische verkenning. Om deze reden onttrekt het rapport zich qua vorm in belangrijke mate van de vorm van de overige rapportages binnen de reeks. De resultaten zijn vastgelegd door J.W. Veerman onder redactie van ondergetekende.

Onze erkentelijkheid gaat uit naar de medewerkers van de Afdeling Interne Zaken, de Afdeling Bouwen en Wonen en Bureau Stadshart van de gemeente Den Helder.

Tenzij anders vermeld zijn de foto's en tekeningen gemaakt door Dröge, Bureau voor Bouwhistorie.

Leiden, mei 2004
Drs. J.F. Dröge

1

Bouwgeschiedenis

Het postcomplex aan de Middenweg werd ontworpen door Architectenbureau J. Krüger uit Voorburg in 1963-'64. Het gebouw is opgetrokken in 1965. Er kwamen twee delen; in het rechterdeel van het hoofdvolume een marinepostkantoor en een groter burgerpostkantoor in de overige bouwdelen (afb. 1 en 2). De gemeente verleende deze beide een apart huisnummer, 152 resp. 154, later 172 resp. 174 geworden.

Een globale rondgang leert dat het gebouw in hoge mate het originele uiterlijk heeft behouden (afb. 3 t/m 8). Ook de materialisatie en aankleding van het inwendige zijn nog grotendeels terug te vinden zoals ze in het nieuwbouwbestek zijn beschreven. In 1986 is er een renovatie geweest (Rijksgebouwendienst) waarbij vooral in het linkerdeel van het hoofdvolume herstructurering plaatsvond door doorbraken van wanden. Aankleding van sommige ruimten is toen vernieuwd.

Het marinepostkantoor is intussen verdwenen alsmede het sorteercentrum en alle logistiek. De laagbouw bevat nog steeds het burgerpostkantoor. Dit is qua indeling en inrichting aanzienlijk gewijzigd ten opzichte van de in 1965 opgeleverde situatie. Zo heeft men bijvoorbeeld de entree verplaatst van de linker- naar de voorgevel.

2

Bouwhistorische beschrijving

Bouwmassa en constructie

De plattegrond van het complex heeft een L-vorm (afb.1). De lange vleugel staat evenwijdig aan de Middenweg. Het korte been van de L ligt links achter dit volume. Beide volumes hebben een plat dak, maar zijn verschillend wat betreft hun hoogte. De korte vleugel telt slechts een enkele bouwlaag, welke in de lange vleugel steekt. Achter het lage volume staat nog een laag, hierbij horend bouwdeel dat schuin wegloopt.

De lange vleugel is geheel onderkelderd. Daarbovenop staan twee hoge bouwlagen. Tussen deze lagen is een entresol of tussenverdieping 'gehangen' in twee gescheiden delen. Het ene entresoldeel bevindt zich aan de zijde waar de laagbouw aansluit. Het andere is ongeveer in het midden van het grote volume te vinden. Er zijn in het grote volume twee stijgpunten: Ongeveer middenin is een groot trappenhuis met een oorspronkelijke lift. In het linker deel van het volume is nog een trappenhuis, waaraan later een lift is toegevoegd.

De constructie van de grote vleugel bestaat uit betonnen dragers en liggers. Het vulwerk in de muren hier tussen wordt door veel (thermopane) vensters en verder door bakstenen wanden gevormd. Het uitwendige muurwerk is in een redelijk verfijnd verband in grijsbruine baksteen opgetrokken. Het bestaat uit steeds vier lagen strekken die niet in een simpele verschuiving van een halve steen op elkaar liggen, maar een kwartsteen (klezoor) verspringen. Elke vijfde laag is een laag koppen. Inwendig zijn de muren die in het zicht zijn gelaten wit gesausd. Dit muurwerk heeft wel de kwart-verspringing, maar niet de koppenlagen. Op enkele plaatsen is te zien wat over de constructie door de bestektekeningen wordt verteld: De verdiepingsvloer en het dak worden gedragen door een reeks zware betonnen liggende H-balken. De vloer van de begane grond is een dikker betonnen pakket dat op constructief strategische punten door wanden wordt geschraagd.

Het dak van de laagbouw wordt gedragen door een constructie van betonnen palen die zijn geplaatst langs de omtrek van de plattegrond en door een reeks van staande H-balken in het inwendige. In de kelder van de hoogbouw, ter hoogte van deze reeks, is een stalen balk gespannen - ogenschijnlijk op een later tijdstip dan dat van de nieuwbouw - waarop men nog juist de voet van een verticale balk kan zien. Dit deel van de draagconstructie is ten tijde van de renovatie in 1986 geplaatst.

3

Waardestelling

Typering: functionalistisch?

Het gebouw is meer functioneel dan functionalistisch. De massa en inwendige structuur van het postkantoor zijn ten volle het gevolg van de functies die het moest herbergen. Dat de structuur gedeeltelijk flexibel is, wordt aangegeven door de wijzigingen uit 1986. De hoge ruimten ten behoeve van logistieke handelingen zijn echter geschapen voor niets anders dan de hun vooraf toebedeelde functie en hieraan qua dimensies - vooral de hoogte - volledig gebonden. De twee stijpunten en de opgedeelde entresols maken de structuur van het grote volume, nu de oorspronkelijke functie is verdwenen, onhelder.

Een daklijst als deze, die als de hoed van een paddestoel omhoog krult, heeft in eigenlijke zin niets functioneels, behalve in de uiterlijke betekenis ervan en ongeacht een eventuele beeldende kwaliteit.

Vergelijkbare dubbelheid vertonen de gevels wanneer ze beschouwd worden in het licht van de vraag naar de typering. De draagconstructie is uitwendig in het zicht en gebruikt als geleidend, ordenend element. Ten dele ook reflecteren de gevels de functies die daarachter zijn geherbergd, zoals de grotere dichtheid die de muren hebben voor de stijpunten en toiletten. Voor het overige is de wandopbouw het resultaat van de wens veel licht binnen te laten. Dit streven staat in verbinding met de principes die het vooroorlogse Nieuwe Bouwen formuleerde en naleefde. Evengoed kan men stellen dat de gevels vooral a-functionalistisch neutraal staan ten opzichte van de inhoud; de ruimte en massa erachter.

Architectonische kwaliteit

Een veelgehoorde klacht over de architectuur uit met name de jaren vijftig tot tachtig is dat het beton er zo in domineert. In het postkantoor is wel veel beton verwerkt, maar dit domineert geenszins het uiterlijk. Het gebouw heeft een helder witte kleur met twee bruine horizontale banden. De rijen blank gelakte hardhouten kozijnen geven wat 'warmte', de oranje stalen steekraampjes een speels accentje.

Ondanks de functionalistische eigenschappen die licht tot thema proberen te maken, komt het dubbele postkantoor over als een stevig blok. De plint is aan de voorkant schier ondoordringbaar. Wanneer deze gevel zon ving, zou het 'smoel' van het gebouw een andere zijn. De oriëntatie die het gebouw heeft, met als gevolgen een silhouetwerking ervan door tegenlicht en schaduwwerking, zorgt er ook ten dele voor dat de Middenweg op deze hoogte een betonnen plek lijkt.

Eén van de aardige dingen aan het gebouw is de wijze waarop het lage dwars geplaatste volume in de hoofdmassa steekt. De laagbouw heeft aan de buitenzijde van het complex, de linkergevel, nog wel enige kwaliteit door de glazen pui. De achterzijde en de gevels aan de binnenplaats zijn als beeld van geringe betekenis, bieden zelfs een weinig opwekkende aanblik. De laagbouw grijpt op begane grondniveau in de hoofdmassa die er overheen uitkraagt, in de hoeken steunend op een been. Dit verbindt de twee en maakt duidelijk dat de sobere vormgeving in iets andere proporties van de lage vleugel niet het gevolg is van een jongere en meer achteloos ontworpen aanbouw.

Stedenbouwkundig functioneren

Afhankelijk van het gekozen standpunt zou het postkantoor kunnen worden beschouwd als begin- of eindpunt van de wijk met blokachtige - relatieve - nieuwbouw rondom het Julianaplein en het Bernardplein. Een eventuele behoefte om het postkantoor te verwijderen hangt samen met de wens om de massa in deze buurt minder zwaar te maken (een zwaarte die overigens ook in de grote leegte van de stedelijke ruimtes schuilt).

Hierbij moet gezegd worden dat het postkantoor op ruimtelijke niveau de rol vervult van verbindende. De schaal van het hoofdvolume slaat een optische brug tussen de ook stevige, maar wat fijner gedimensioneerde gebouwen westelijker aan de Middenweg enerzijds en de gesloten blokken aan de oostzijde. Aan de achterzijde van het postkantoor (zuidelijk) staat een wijk met twee- en drielaags woningbouw, waarmee de laagbouw een verbinding aangaat.

Dat de indeling van het inwendige van de hoofdvleugel niet geheel aan de gevels is af te lezen, waardoor men niet onmiddellijk kan zeggen hoeveel bouwlagen er zijn, maakt ook dat het gebouw qua schaal een brug vormt: Absoluut gezien benadert het de hoogte van vier à vijf bouwlagen van de blokken rondom genoemde pleinen, visueel maken de twee rijen vensters een verbinding met de lagere gebouwen aan de andere kant.

De schuin weglappende rooilijn van het achterste bouwdeel is op zichzelf van onduidelijke origine, maar krijgt meer betekenis met de kaart erbij. De buurt ten zuidwesten van het postkantoor heeft een gekanteld grid ten opzichte van de Middenweg langs de voorgevel en het spoor haaks op die lijn.

Een exponent van de wederopbouw?

Het bouwjaar 1965 is precies de, in een bepaald opzicht arbitraire, eindgrens van de Nederlandse wederopbouw die gehanteerd wordt door onder meer de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Formeel zou het postkantoor nog wederopbouwarchitectuur kunnen worden genoemd. In de geschiedenis van het door oorlog en sanering zo zwaar

veranderde Den Helder maakt het ook wel degelijk deel uit van het weer opbouwen van de stad.

Het postkantoor is geen typisch voorbeeld van wederopbouwarchitectuur, zoals we die elders in de gemeente ook tegen komen. Het is een product van zijn eigen tijd; architectonisch evenveel teruggrijpend als vooruitwijzend. Wat wel in de dan nog jonge traditie van de Wederopbouw staat is de overmaat aan ruimte en licht, gekoppeld aan een verregaande soberheid in vorm en sfeer.

Waardering

De paradox van het gebouw schuilt hem in zijn neutraliteit en functionaliteit; nader beschouwd bezit het noch het ene noch het andere kenmerk ten volle. Neutraal is het niet ondanks het ontbreken van echte blikvangers - detaillering, ornamenten of bouwsculptuur - omdat de massa grote invloed op de omgeving uitoefent. Het is geschikt voor zijn functies, maar heeft een functionaliteit die bij het wegvallen van het oorspronkelijk toegedichte gebruik gedeeltelijk ook verdwijnt.

Afgezet tegen wat er oostelijk en noordoostelijk aan gebouwen staat, moet men erkennen dat het postkantoor in zijn proporties en gevelindeling hier nog een van de aardigste gebouwen is uit de naoorlogse episode van het Helderse bouwen. Wanneer over enkele generaties het gebied is gesaneerd en het centrum ingrijpend van uiterlijk is veranderd (hetgeen ontegenzeggelijk zal gebeuren als handhaving duurder blijkt dan vervanging), kan - na de afweging om tenminste iets van het stuk gebouwde geschiedenis te bewaren - beter dit postkantoor behouden zijn dan menig ander gebouw uit grofweg dezelfde periode.

Waarderen is lastig. Een argument dat het postkantoor tot een toonbeeld van de wederopbouw maakt, is niet te geven (het naastgelegen station zou eerder in aanmerking komen). De architectonische kwaliteiten zijn middelmatig, niet zeer hoog. Ruimtelijk vervult het een hoofdrol. Dit moet voor ogen gehouden worden: Ook al is het gebouw op zichzelf beschouwd vooral een groot blok, binnen de bebouwde omgeving is het van grote betekenis. Ook dit kan men 'functioneel' noemen.

Slotsom: De monumentale waarden van dit gebouw an sich zijn gering, maar als er contexten aan worden verbonden blijken er ontegenzeggelijke kwaliteiten te zijn. Indien een nieuwe functie werd gevonden, zou blijken dat inwendig veel mogelijk was, doordat er rond de twee stijgpunten veel opnieuw is op te bouwen - wel een consequentie van de moderne bouwwijze met een betonnen constructie. Met andere woorden gezegd: dit gebouw zou zo goed blijken te zijn als een eventuele herbestemming toestond.

In stedenbouwkundig opzicht is het gebouw belangrijk, domineert het evengoed als het relaties legt. Als het weg zou zijn en ter plaatse geen bebouwing of laagbouw weerkeerde, ontstond er nog meer open ruimte in dit deel van het stadshart.

De tegenstellingen werden vergroot. Er kwam voordat de blokken beginnen een zone van versteende eilandjes. Wat aan de overzijde van de Middenweg staat, werd met de bebouwing rond het Julianaplein en de kop van de Beatrixstraat abrupt het harde front dat de lagere woonwijken ten westen en zuidwesten scheidde van het 'commerciële' gebied. Het station werd dan meer deel van een verlaten land (totdat ook hiervoor een blok verrijst).

Het verdwijnen van het postkantoor in stedenbouwkundige zin zou niet per se rampzalig zijn, als tenminste maar was nagedacht over en geanticipeerd op de consequenties voor de balans van massa en ruimte in de omliggende buurten.

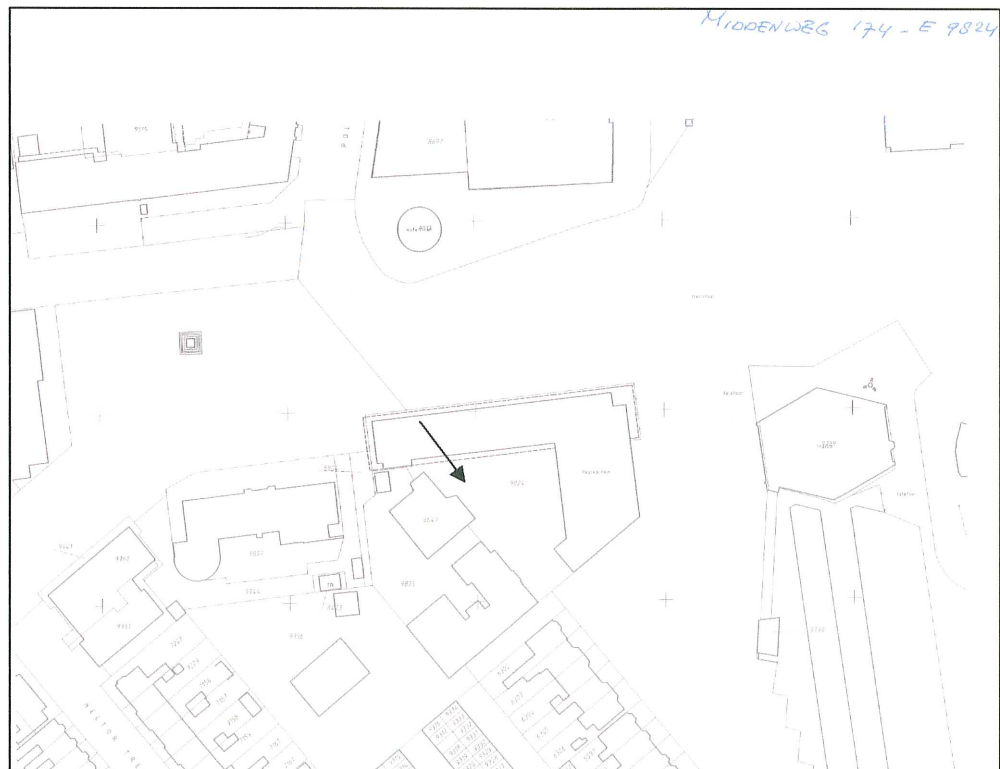
De tentoonstelling

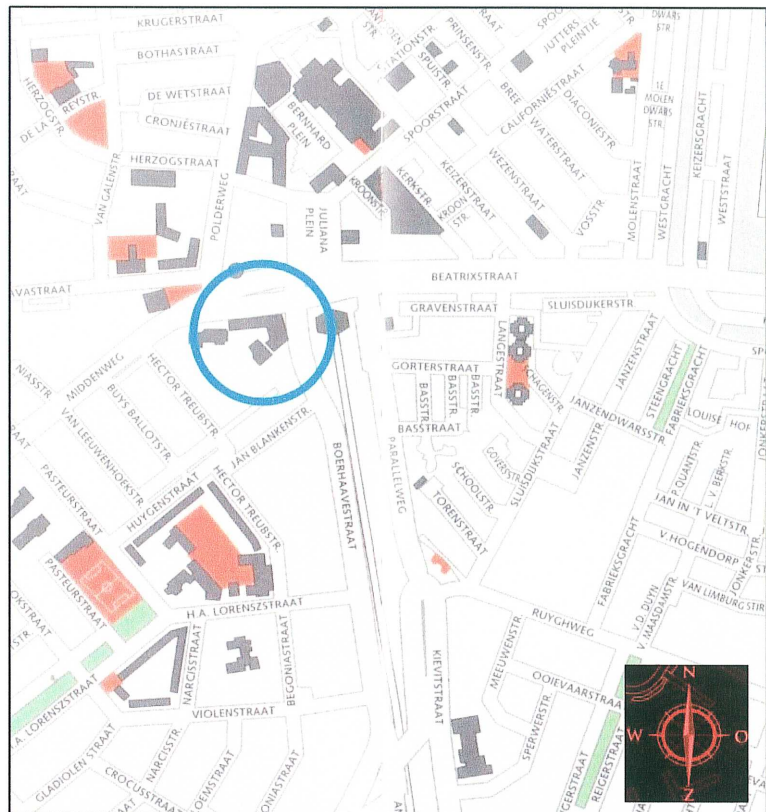
Tenslotte ingaand op de vraag die de aanleiding voor deze kleine analyse is: de tentoonstelling over de Wederopbouw, 'Lelijk is geen argument' zal ertoe bijdragen dat velen de omgeving nog eens gaan bekijken. De tegenstrijdigheden die het postkantoor oproepen en die hierboven ook zijn geschetst zullen beter zichtbaar worden. Hiermee zal het 'publiek' de vooringenomen stelling dat hier een lelijke betonnen doos staat verruilen voor een genuanceerder, zij het waarschijnlijk niet met minder controversen geladen standpunt.

De tentoonstelling zal zelf meer aanschouwelijk kunnen maken in hoeverre het gebouw: 1. toonbeeld van de wederopbouwarchitectuur is en: 2. behoudenwaardig is. Dit lijkt ons een reden om het tentoonstellingsexperiment aan te gaan. De kwaliteiten van het postgebouw die wel in de traditie van de Wederopbouw staan, licht en ruimte gekoppeld aan soberheid, lenen zich voor zo'n experiment.

Afbeeldingen

Alle in het navolgende afgebeelde foto's zijn gemaakt door en eigendom van Dröge, Bureau voor bouwhistorie. Tekeningen zijn digitale bewerkingen door de auteur van originelen die in het archief van Bouwen en wonen van de gemeente Den Helder kunnen worden aangetroffen. De kadastrale situatiewaardkaart hieronder is door de gemeente geleverd.

Afb. 1: De locatie van het postcomplex.

Afb. 2: Het gebouw gezien vanuit de richting van het Julianaplein, ten noorden.

Afb. 3 [linksboven]: De linkerzijgevel. Merk op hoe beide hoofdvolumes samen gaan.

Afb. 5: De weinig coherente, maar oorspronkelijke achterzijde van het nog als postkantoor gebruikte deel.

Afb. 7: Zaal op de verdieping, linksachter. Deze biedt zicht op het postkantoor.

Afb. 4 [rechtsboven]: De achterzijde met transportopeningen en luifel.

Afb. 6: Het voormalige marinepostkantoor rechts beneden in het hoofdvolume.

Afb. 8: Kolossale en lichte zaal rechtsvoor, die de helft van de gehele tweede bouwlaag in beslag neemt.